

**КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ:
НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ****CORPORATE GOVERNANCE IN JOINT STOCK COMPANIES:
NOVELTIES OF LEGAL REGULATION**

Гейнц Р.М., к.ю.н., доцентка,
завідувачка кафедри цивільного права

Навчально-науковий юридичний інститут

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

В статті аналізуються основні новели корпоративного управління в акціонерних правовідносинах. Автором наголошується, що зміни в корпоративному управлінні умовно можна поділити на дві групи: 1) ті, які стосуються системи органів управління (однорівнева чи дворівнева структура управління, скасування ревізійної комісії, розширення компетенції та посилення впливу корпоративного секретаря, тощо) та 2) ті, які стосуються безпосередньо процесу та процедур управління (розширення можливостей дистанційного голосування, впровадження авторизованої електронної системи, тощо).

Констатується, що внаслідок змін оптимізовано систему органів перевірки фінансово-господарської діяльності АТ. Зокрема, виключена можливість створення ревізійної комісії або впровадження посади ревізора в АТ. Відтепер функції перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства за результатами фінансового року, а також підготовки висновку, покладено на аудитора (аудиторську службу).

Акцентується увага на тому, що в рамках загальної поступової цифровізації корпоративного права закріплено можливість проведення загальних зборів АТ шляхом електронного голосування та опитування (дистанційні загальні збори).

Відзначається, що запровадження однорівневої системи корпоративного управління, з одного боку, є зручною для невеликих підприємств акціонерної форми власності, оскільки спрощує та мінімізує витрати на управління. Крім того, така модель є більш зрозумілою для інвесторів з країн правової системи прецедентного права. Однак містить і певні ризики пов'язані з тим, що однорівнева система управління є абсолютно непритаманною українській правовій традиції та звичайній практиці.

Автор підсумовує, що серед суттєвих новел нового Закону варто відзначити детальне регулювання правового статусу посадових осіб органів управління АТ, зокрема корпоративного секретаря, можливість проведення загальних зборів товариства в дистанційному (заочному режимі). В цілому запропоновані нововведення сприятимуть покращенню інвестиційного клімату та залученню додаткових іноземних інвестицій.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпоративне управління, посадові особи, корпоративне право, корпоративний секретар, член наглядової ради, правовий трансфер, правління.

The article analyzes the main novelties of corporate governance in shareholder legal relations. The author emphasizes that changes in corporate governance can be conditionally divided into two groups: 1) those related to the system of management bodies (one-level or two-level corporate governance structure, abolition of the audit commission, expansion of competence and strengthening of the influence of the corporate secretary, etc.) and 2) those which relate directly to the governance and procedures (expansion of remote voting opportunities, implementation of an authorized electronic system, etc.).

It is noted that as a result of the changes, the system of bodies for checking the financial and economic activity of JSC has been optimized. In particular, the possibility of creating an audit commission or introducing the position of an auditor in JSC is excluded. From now on, the functions of checking the financial and economic activity of the joint-stock company based on the results of the financial year, as well as preparing the conclusion, are entrusted to the auditor (auditing service).

Attention is drawn to the fact that within the framework of the general gradual digitization of corporate law, the possibility of holding JSC general meetings by means of electronic voting and polling (remote general meetings) has been fixed.

It is noted that the introduction of a single-level corporate governance system, on the one hand, is convenient for small joint-stock enterprises, as it simplifies and minimizes management costs. In addition, this model is more understandable for investors from the countries of the legal system of case law. However, it also contains certain risks due to the fact that the one-level management system is completely uncertain for Ukrainian legal tradition and business practice.

The author concludes that among the significant novelties of the new corporation law, it is worth noting the detailed regulation of the legal status of officials of JSC management bodies, in particular the corporate secretary, the possibility of holding general meetings of the company remotely (in absentia mode). In general, the proposed innovations will contribute to the improvement of the investment climate and the attraction of additional foreign investments.

Key words: joint stock company, corporate governance, officials, corporate law, corporate secretary, member of the supervisory board, legal transfer, board.

Постановка проблеми. Акціонерне право України належить до найбільш динамічних підгалузей приватного права, яка сформувалася на початку 90-х років ХХ ст. Становлення законодавства про акціонерні товариства розпочалося із прийняттям у 1991 році Закону України «Про господарські товариства» [1] і у 2008 році трансформувалося в Закон України «Про акціонерні товариства» [2]. Водночас підписання у 2014 році Договору про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, подальше зростання обсягу іноземних інвестицій зумовило необхідність суттєвого оновлення законодавства про акціонерні товариства, внесення до нього змін, які відповідатимуть загальноприйнятим у світі Принципам корпоративного

управління Організації економічного розвитку та співробітництва. Такий проєкт досить довго обговорювався науковцями та практиками і, врешті-решт, у 2022 р. було прийнято нову редакцію Закону України «Про акціонерні товариства» [3] (надалі – Закон). Цим нормативним актом запроваджено низку суттєвих змін у правовому регулюванні обігу акцій, регулюванні корпоративних правовідносин між акціонерами, юридичної відповідальності основних груп стейкхолдерів, а також у сфері корпоративного управління. Відповідні зміни внесено і у Цивільний кодекс України (надалі – ЦК України) [4].

Стан дослідження. Інститут корпоративного управління в Україні був предметом дослідження багатьох уче-

них, серед яких слід назвати О. А. Беяневич, Ю. В. Біляк, В. А. Васильєву, Ю. М. Жорнокуя, Д. В. Задихайла, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, О. Р. Кібенко, А. В. Мягкого, Л. В. Сіщук, І. В. Спасибо-Фатєєву та ін. У своїх працях зазначені науковці розглядають проблематику правового регулювання діяльності акціонерних товариств, інституту корпоративного управління, достатньо ґрунтовно її розкривають і пропонують власні шляхи вирішення. Однак, незважаючи на вагомий вклад зазначених науковців у розробку в науці цивільного права інституту корпоративного управління, більшість із наукових праць опубліковані до оновлення законодавства про акціонерні товариства і, відповідно, не охоплюють аналіз положень чинного на сьогодні Закону України «Про акціонерні товариства».

Постановка завдання. Метою статі є розкриття основних сутнісних змін чинного законодавства у підходах до корпоративного управління акціонерним товариством.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі сформувалися два підходи до розуміння корпоративного управління: широкий – корпоративне управління як діяльність усіх осіб по управлінню компанією [5, с. 20] і вузький – корпоративне управління – це діяльність виключно органів юридичної особи [6, с. 22].

Під корпоративним управлінням розуміють відносини, в які вступають органи товариства та особи, залучені до сфери його діяльності (особи, уповноважені на те законом та установчими документами, або пов'язані трудовими відносинами [7, с. 157]). Більш комплексним є розуміння корпоративного управління як сукупності юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах яких функціонує господарське товариство, і на основі яких вибудовуються взаємини між усіма його учасниками [8, с. 23].

Зміни чинного законодавства у правовому регулюванні корпоративного управління умовно можна поділити на дві групи: 1) ті, які стосуються системи органів управління (однорівнева чи дворівнева структура управління, скасування ревізійної комісії, розширення компетенції та посилення впливу корпоративного секретаря тощо) та 2) ті, які стосуються безпосередньо процесу та процедури управління (розширення можливостей дистанційного голосування, впровадження авторизованої електронної системи, тощо).

Запровадження можливості однорівневої структури управління товариством є чи не найбільш суттєвішою реформою акціонерного права щонайменше останнього десятиліття. До цього часу в Україні традиційно в управлінні товариством завжди були присутні два органи: виконавчий (директор, правління) та наглядовий (наглядова рада чи раніше спостережна рада). Таким чином, функції управління були чітко розмежовані, хоча їх обсяг періодично змінювався, переважно у сторону розширення повноважень наглядової ради.

З набранням чинності оновленого законодавства про акціонерні товариства, АТ отримали змогу обирати ту форму управління, яка є більш прийнятною для засновників. За однорівневої структури органами управління акціонерним товариством є загальні збори акціонерів та рада директорів (ч. 2 ст. 160 ЦК України). Однорівнева структура управління передбачає здійснення функцій контролю та управління діяльністю акціонерним товариством єдиним колегіальним органом – радою директорів.

За дворівневої структури органами управління АТ є, як і раніше, загальні збори акціонерів, орган, відповідальний за здійснення нагляду (наглядова рада), і виконавчий орган (колегіальний або одноосібний) (ч. 3 ст. 160 ЦК України). В рамках дворівневої структури корпоративного управління має місце чітке розмежування функцій стосовно управління поточною (операційною) діяльністю АТ [9, с. 158], які здійснює його виконавчий орган, та функцій контролю діяльності виконавчого органу, а також інших

керівних посад АТ (у тому числі керівників підрозділів контролю та внутрішнього аудиту), які входять до компетенції наглядової ради АТ.

Однорівнева система управління запроваджена з метою спрощення структури невеликих товариств, чи товариств з незначною кількістю акціонерів, де немає необхідності створення додаткових механізмів контролю над виконавчим органом. Крім того, однорівнева система управління особлива поширена серед іноземних інвесторів з країн англо-американського права, в яких така система управління є домінуючою.

Закон України «Про акціонерні товариства» 2008 року містить достатньо узагальнені положення про компетенцію посадових осіб АТ. Натомість у чинному Законі закріплені обов'язки посадових осіб органів товариства та передбачено визначення розумності у діях посадових осіб. Посадові особи товариства повинні діяти: 1) в інтересах товариства; 2) добросовісно та розумно; 3) у межах повноважень, наданих їм статутом акціонерного товариства та законодавством. До обов'язків посадових осіб віднесено: сприяння досягненню товариством успішних результатів, ухвалення незалежних рішень, уникнення конфлікту інтересів, утримування від прийняття вигод (благ) від третіх осіб, повідомлення про заінтересованість у правочині.

Оптимізовано систему органів перевірки фінансово-господарської діяльності АТ. Зокрема, виключена можливість створення ревізійної комісії або впровадження посади ревізора в АТ. Як слушно зазначила Є. Р. Жорова, теоретично діяльність ревізійної комісії є доцільною та обґрунтованою, але на практиці цей орган функціонував формально як індикатор відповідності певним загальноприйнятим та законодавчим стандартам [10, с. 198]. Досить часто до складу ревізійної комісії включали осіб, за критерієм приналежності до тієї чи іншої групи акціонерів, а не за професіоналізмом. Таким чином, перевірку господарської діяльності могли здійснювати особи, що не мали ні відповідної фінансово-бухгалтерської освіти, ні досвіду ведення бухгалтерського обліку чи проведення фінансових перевірок.

Відтепер функції перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства за результатами фінансового року, а також підготовки висновку, в якому міститься інформація про підтвердження достовірності та повноти даних фінансової звітності за відповідний період, факти порушення законодавства під час провадження фінансово-господарської діяльності, а також встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку та подання звітності покладається виключно на професійні аудиторські служби: «Акціонерне товариство у встановлених законом випадках для перевірки та підтвердження правильності річної фінансової звітності щороку залучає незалежного аудитора» (ч. 1 ст. 162 ЦК України). Безумовно покладення обов'язків перевірки фінансово-господарської діяльності на аудитора покращить стан фінансового моніторингу та прозорість фінансової звітності товариств, однак також не позбавлено ризиків пов'язаних із зловживаннями.

У рамках загальної поступової цифровізації корпоративного права, на які вплинули перш за все такі фактори як глобалізація, діджиталізація та пандемія Covid-19 [11, с. 55], закріплено можливість проведення загальних зборів АТ шляхом електронного голосування та опитування (дистанційні загальні збори). Дистанційні загальні збори не передбачають спільної присутності на них акціонерів (їх представників) та проводяться шляхом дистанційного заповнення бюлетенів акціонерами і надсилання їх до товариства через депозитарну систему України (ч. 2 ст. 38 Закону).

Крім того, впроваджується термін «авторизована електронна система». Саме вона буде використовуватися

для організації проведення електронного голосування на загальних зборах акціонерів. Під нею мається на увазі авторизований Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку програмно-технічний комплекс Центрального депозитарію цінних паперів.

Особливе місце в Законі присвячено правовому статусу корпоративного секретаря, якому присвячено окремий розділ Закону. Корпоративний секретар є відносно новим учасником у структурі корпоративного управління [12, с. 33]. Хоча на практиці в акціонерних товариствах відповідна посада існує уже достатньо давно, однак лише нещодавно інститут корпоративного секретаря став належно урегульованим. Зокрема, в Законі йому присвячено окремий розділ XI, де визначено компетенцію, перелік акціонерних товариств, для яких призначення корпоративного секретаря є обов'язковим, порядок призначення та звільнення корпоративного секретаря. До повноважень корпоративного секретаря віднесено забезпечення підготовки, скликання та проведення загальних зборів, підготовка та проведення засідань наглядової ради або ради директорів; виконання функцій голови лічильної комісії відповідно до статті 55 Закону; надання статуту акціонерного товариства та його внутрішніх положень, у тому числі змін до них, для ознайомлення особам, які мають на це право; надання інформації акціонерам та/або інвесторам, іншим заінтересованим особам про діяльність товариства.

Суттєві зміни стосуються корпоративного договору. Загалом інститут корпоративного договору не був новим для акціонерного права та застосовувався на практиці й раніше. Однак коло учасників акціонерної угоди було доволі обмежене [13, с. 56]. Домінуючим було так зване вузьке розуміння корпоративного договору, відповідно до якого сторонами корпоративного договору можуть бути виключно учасники / акціонери товариства (усі або декілька) [14, с. 13]. Учасниками є тільки ті суб'єкти, що чітко зазначені в законі, тобто учасники (акціонери). При цьому основною й обов'язковою ознакою, яка має бути властива суб'єкту для того, щоб мати право укласти такий договір, є саме володіння акціями або частками в господарському товаристві. Саме таке розуміння було закріплено в ч. 1 ст. 26¹ Закону України «Про акціонерні товариства» (на сьогодні втратив чинність – *прим. автора*): договір між акціонерами товариства – це договір, предметом якого є реалізація акціонерами – власниками простих та привілейованих акцій прав на акції та/або прав за акціями, передбачених законодавством та статутом. За договором між акціонерами його сторони зобов'язуються реалізувати свої права у спосіб, передбачений цим договором, або утримуватися від реалізації зазначених прав.

Згідно з ч. 1 ст. 29 чинного Закону корпоративний договір – це договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. При цьому додатковими сторонами корпоративного договору також можуть бути саме акціонерне товариство та треті особи. Таким чином, учасниками корпоративного договору можуть виступати не тільки акціонери, товариство, але й члени правління, наглядової ради чи корпоративний секретар. Тим самим створюються передумови для побудови такої структури корпоративного управління на окремо взятому товаристві, які найбільше відповідатимуть запитам усіх груп стейкхолдерів (акціонерам, товариству, кредиторам, посадовим особам органів управління).

Не впливає безпосередньо на корпоративне управління, однак вартою уваги є новела пов'язана із статутним капіталом. Знижено розмір мінімального розміру статутного капіталу акціонерного товариства. Зменшення розміру статутного капіталу є достатньо давно усталеною тенденцією для акціонерного права в країнах Європейського Союзу, оскільки на практиці статутний капітал не покриває збитків інвесторів у випадку неплатоспроможності товариства. Чинним Законом такий розмір зменшений у понад шість разів і становить 200 розмірів мінімальної зарплати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) акціонерного товариства (ч. 1 ст. 16 Закону). Такі зміни суттєво спрощують доступ до даної правової форми тим інвесторам, які потребують значних капіталовкладень та швидкого залучення капіталу, і які, водночас, не мають достатнього фінансового ресурсу для першої емісії акцій.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що однорівнева система корпоративного управління, з одного боку, є зручною для невеликих акціонерних товариств, оскільки спрощує та мінімізує витрати на управління. Крім того, така модель є більш зрозумілою для інвесторів з країн правової системи прецедентного права. Водночас містить певні ризики пов'язані з тим, що однорівнева система управління є непритаманною українській правовій традиції та звичасвій практиці.

Серед суттєвих новел Закону також варто відзначити детальне регулювання правового статусу посадових осіб органів управління АТ, зокрема корпоративного секретаря, можливість проведення загальних зборів товариства в дистанційному (заочному режимі).

В цілому запропоновані нововведення сприятимуть покращенню інвестиційного клімату та залученню додаткових іноземних інвестицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. (дата оновлення: 23.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>
2. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17 вересня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
3. Про акціонерні товариства: Закон України № 2465-IX від 27 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1048>
4. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року. (дата оновлення: 05.10.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України. Дис. д-ра юрид. наук. 12.00.04. Київ, 2017. 228 с.
6. Єфименко А. Американське корпоративне управління: базові правові концепції та нові виклики. *Юридичний журнал*. 2007. № 12. С. 22–30.
7. Гарагонич О. В. Поняття і принципи корпоративного управління. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 155–157.
8. Задихайло Д. В. Корпоративне управління: Навчальний посібник / За ред. Д. В. Задихайла. Харків, 2003. 688 с.
9. Беляневич О. А. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми / Беляневич О. А., Мягкий А. В.; НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ: НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 318 с.
10. Жорова Є. Р. Вдосконалення функціонування органів системи антикризового корпоративного управління. *Наука й економіка*. 2013. № 4 (32). Т. 1. С. 196–202.
11. Васильєва В. В. Дистанційна форма реалізації корпоративних прав учасником товариства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2021. № 56. С. 47–58.
12. Савчук В. П. Корпоративний секретар як посадова особа акціонерного товариства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2022. С. 32–34.
13. Сигидин М. М. Особливості суб'єктного складу корпоративного договору. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції молодих вчених і аспірантів*. Івано-Франківськ, 2015. С. 55–57.
14. Походжук Т. Б. Суб'єктний склад корпоративного договору. *Право і Суспільство*. № 2. Ч. 2. 2020. С. 11–18.